

Zeneirodalom.

Strauss Richard.

Az ideai hangversenyélet a mai viszonyokhoz mérve nagy élénkséggel indult. Nem is kell bővebben magyarázni, hogy ennek a nagy fellendülésnek csakis egy külföldi nagyság vendégszerelése lehetett az előhívója. Mi, magyarok nagyszerűen értünk az idegen vendégek ünnepléséhez. Nem fogadjuk be őket válogatás nélkül, de aki egyszer rászolgált az elismerésre, az sokáig megemlegeti a magyar közönség vendégszeretetét, lelkességét, kedvességét. Ez a sok szép tulajdonság csak dicséretreméltó volna, ha elsősorban a mi mestereinkkel szemben érvényesülnének s csak a fölösleges tartalék jutna a külföldieknek. Sajnos, éppen fordítva van. Ünnepi heteket rendezünk Strauss Richard tiszteletére. Valósággal belefojtjuk őt az ovációk özönébe, súlyos pénzt fizetünk azért, hogy ezt megtehessek, de saját nagy mestereinket csak a külföld elismerése menti meg a teljes kétségbeeséstől. A mi kedvességünk-től itthon testileg- lelkileg tönkremehetnének.

Talán ezek a meggondolások indítanak arra, hogy erős szordinót tegyünk a hódolatteljes csodálatra, amellyel minap a budapesti sajtó legnagyobb része Strauss Richardnak adózott. Sőt ma már módunkban lévén Strauss művészetét bizonyos távlatból szemlélni, módunkban van az idő ítéletét is ráolvasni nagyságára.

Miben rejlik Strauss igazi nagysága? Korántsem hallhatatlan, örök értékekben. Művészte mélyen gyökerzik abban a korban, amelynek lealkonyulását a ma 68 éves mester már nem akarja tudomásul venni, mert ezzel a korszellemmel együtt virágozik és hanyatlik le az ő dicsősége. Ragyogó zenei nyelvezetet adott a világnak, de ez a nyelv nem a próféta

nyelve, aki messze jövőbe mutat előre, hanem a jelen szépségeinek és élvezetének élő művésze, a szórakoztató, szellemes társalgás mesteréé. Filozófia, vicc, ironia, forró erotika ennek a társalgásnak legkedvesebb témája, de ezek a témák, mind eszmei, mind zenei kifejezésekben csak a pillanat szépségeiben élnek, a zeneköltővel mintegy szembe állanak. Igazi impresszionizmus, ahol a benső lelki átélést a pillanatnyi élmény, gazdag érzéki ingerek helyettesítik. A «Salome» csúcspontja annak a nagyszerű illusztráló készségnek, vibráló nyugtalanságnak, amellyel ez a művészet még a legfinomabb idegrendülésnek is megtalálja megfelelő zenei kifejezését.

Strauss nagysága leginkább abban rejlik, hogy zenei nyelve mindenkor teljesen megfelel annak a tartalomnak, amit kifejezni akar. Problémáit felsőbbes könnyedséggel önti formába. Mindent meg tud zenében írni, amit akar, mert csak olyasmit akar, amit tud. Nem épít felhővárakat. Művészte éppen olyan erősen megalapozott a földiekben, mint az egész egzisztenciája. Nem benső küzdelmek, vívódások törnek itt megnyilvánulásra, hanem egy ezerfejű zenekar káprázató virtuóza áll előttünk, akinek hangszerezési művészte már nem technikai, hanem szellem: az eszköz és cél azonosulása. Strauss a zenekar Paganinije, aki csak hangszerszínében érez és gondolkodik. Az a páratlan, csillogó szellemesség és ironia, ami híres zenekari scherzójában, a «Till Eulenspiegel»-ben megnyilvánul, Strauss művészi egyéniségének legnagyobb szellemi magaslata. A mindig tárgyilagos, tudatos virtuóz benső leiki érdekltségben ennél mélyebbet nem tudott adni.

Strauss mostani vendégszerelése alkalmából a legkülönbözőbb oldalról

szemlélhettük művészetét. Legnagyobb eseménye volt az 1926-ban komponált «Egyiptomi Helena» c. dalművének bemutatása az Operaházban.

A «Rózsalovag» és a «Salome» világszerte ismert szerzője ezzel a művével már nem ad új szintet az eddig megrajzolt portréjához. Szövegét állandó munkatársa, a nemrég elhunyt Hofmannsthal írta. Túlterhelt irodalmisága, a cselekmény élettelensége éppen nem alkalmas a zene élvezetének elősegítésére. A szövevényes, szimbolumokkal, varázslatokkal telített, nehezen előremozduló cselekmény lényegét e pár szóban fejezhetjük ki: a szerelemben nem a valóság, a tény boldogít, hanem egyedül a hit. A valóság, a féltékenységtől gyötört Menelaos minden szenvedésének forrása, amíg csak az ókorban a Calypsok fajtájából szerencsére mindég kéznél levő irtalmas szívű nimfa varázslatával vissza tudja adni a kételkedő férj elvesztett hitét felesége anygali ártatlanságában. És az agyongyötört Menelaos, aki már meg akarja ölni a ragyogó, csábító asszonyt a varázslat hatása alatt újra hisz — és a hit boldogít. Kegyetlen ironia rejlik az író sorai mögött. Minden ami szép az életben hazugság, tudatos vagy tudatlan öncsalás, mert a kíméletlen valóságot nélkül nem lehetne elviselni.

Strauss zenéje ebben a szövegben is rátalált három életelemére: filozófikus reflexiókra, ironiára és erotikára. Partitúrája főképp az énekesekre igazi straussi nehézségeket ró. Ott ahol melodikája szélesebben, érzéki melegséggel ömlik, az énekesek is felvehetik a versenyt a ragyogó zenekarral, egyébként azonban reménytelen ez a verseny: az énekszólalom jelentéktelenné törpül a kápráztató hangszerszínek orgiáiban. A zene folytonos erős dinamikája, a kifejezésnek minden eszközzel való felfokozása,

a rövid lélegzetű témák, motívumok szövevénye a hallgatótól a legnagyobb fokú felfogó képességet követelik. Állandó expanzivitása oly ritkán jut feloldáshoz, egy kis lelki nyugvópont-hoz, hogy felemelő, vagy üdítő határról szó sem lehet. A színpad eseménytelensége, a Wagnerre emlékeztető hosszúra nyújtott jelenetek csak még jobban elősegítik az eltompulás érzetének lassú de biztos felmerülését. Kérdjük: mire való ez a sok húzavona? A Menelaos-fajta férjek megérdemlik sorsukat, tehát szívből adjuk áldásunkat a házastársak boldog kibékülésére.

A mesteri rendezés és díszletezés (Márkus László és Oláh Gusztáv művei) nagy mértékben tették változatosabbá és elevenebbé az előadást. Legalább ezen az úton jutott valami a színpadra is a zenekar nagy mozgalmasságából. *Bodó Erzs*i hanggal és fizikummal egyaránt nagyszerűen győzte Helena nehéz szerepét. A szárnalmas férj szerepét *Závodszy Zoltán* énekelte. Aitra nimfa kényes énekszólamát *Báthy Anna* nagy muzikalitással interpretálta.

A művet a bemutatón maga az illusztris szerző vezényelte. Érdekes alkalom Strauss karmesteri művészetének méltatására, amelyet különben a Budapesti Hangverseny zenekar estéjén is élvezhattünk. Mozdulataiban nincs semmi póz vagy ünnepléység. Ahogy nyugodt, hanyag léptekkel a pódium felé tart, már mutatja egy ember magatartását, aki teljesen biztos a dolga felől. Izgatott fontoskodás, affektált elegancia, kettő szeretetreméltóság vagy romantikus ihletettség, az egyes karmestertípusok sajátos vonásai, nála számba sem jönnek. Olyan feltűnésnélküli, köznapi és ökonomikus, amely már közel áll a száraz, szürke doktriner-séghez. Szinte azt a benyomást kelti, hogy Ő maga az, aki legjobban unja már műveit. De jönnek ihletett pil-

lanatok, amikor mozdulatai szabaddabbak lesznek, egész lénye — inkább érezhetően mint láthatóan — meg-elevenül. Ilyenkor gyújt és magával ragad, de objektív előkelőségét, fő-lényes fegyverzettségét egy pillanatra sem veszti el. Az öregkor lehiggadásával műveinek filozófikus, szemlélődő oldalát állítja előtérbe s ebből a szempontból új tanulságot szolgálhatott a Strauss-karmestereknek.

A budapesti zeneértő közönség — azt hisszük — egy jó időre betelhe-tett a straussi zenével. Alaposan ki is fáradhatott bele. Áldozatkészsége — három zsúfolt operai előadás, zene-kari hangverseny — egyenesen bámula-traméltó. Ha csak egy rész jutna ebből a mieinknek, szebb volna az élet szegény Csonkamagyarországon.

Prahács Margit.

Külföldi irodalom.

IV. Károlyról. (Jérôme Troud: Charles Ier empereur d'Autriche roi de Hongrie. Paris, 1932. — Nem a véletlen játéka, hogy Franciaországban könyvet írtak boldogult IV. Károly királyról, a magyar trón egyik legtragikusabb véget ért uralkodójáról. Csak kissé kell feljebb emelkednünk, hogy megcsonkított országunk határain túl is látva, észrevegyük azt a nagy, nemzetközi vonatkozású politikai elgondolást, amelynek szolgálatában az ú. n. Sixtusi-diplómia dolgozik. Ennek az elgondolásnak lényege az, hogy az összeomlás viharaiban szétszórt középeurópai kis államokat újra össze kell forrasztani egy nagy politikai és gazdasági egységgé és annak élére egy Habsburg uralkodót: Ottót kell állítani: *m. p.*

Ez a politikai koncepció magyar szempontból különös figyelmet igényel, nemcsak azért, mert a kérdés a napisajtóban, de főleg a politikai irodalomban folyvást erősebb hullámokat ver, hanem azért is, mert kétségtelenül egyik legfontosabb problémája fűződik hozzá: éppen az államforma, azaz a «királykérdés» rendezése.

A könyv szerkezete, a szerző anyaggyűjtése, hangsúlyai stb. mind csakis az előrebocsátott politikai szemszögből érthetők meg teljességgel. Az író logikája ezt a magasabb célt: a politikai koncepciót szolgálja, természetesen Ottó érdekében; a história tehát

kevésbé Károly történetéért magáért íródott. Károly uralkodása, markáns vonásai inkább mintegy illusztratív anyagként szerepelnek; lajtorja, mely a magasba visz, hogy végső fokán megadja a perspektívát laikus szemeknek is. A francia politikai irodalom emez egyik jeles terméke nyomán a Sixtusi-diplómia vágányait igen világosan bemutathatjuk. A könyvet olvasva úgy véltem, hogy a politikai terv bemutatása fontosabb, mint Károly királynak e folyóirat olvasói előtt többé-kevésbé ismert tragikus uralkodása. Lássuk hát így!

A kiindulópont természetesen az, hogy a régi *Osztrák-Magyar Monarchia életrevaló, eleven, még az agónia idejében is bámulatraméltó szervezet volt*, amelynek elpusztítása mind az európai béke, mind a földrajz és történelem szempontjából, valamint gazdasági érdekek miatt is, de nem utolsósorban a különleges francia érdekek szempontjából a legsúlyosabb tévedések egyike volt, amelyet politikai elmék valaha is elkövettek. (11. skll., 79, 102.)¹

Hogy történt mégis ennek a pompás egységnek elpusztítása? — teszi

¹«... malgré ces vices de construction, l'Autriche-Hongrie était un Etat d'une vitalité étonnante». — «... pires errements géographiques et historiques». — «L'intérêt de la France est non seulement de maintenir l'Autriche, mais de l'agrandir au détriment de l'Allemagne.» Poincaré szavai.